

Millesviks kyrka på gammal kyrkplats

Millesvik är en bygd med intressanta fornlämningar, gårdar, byggnader, ortnamn och ett odlingslandskap med lång kontinuitet. Södra och västra delarna av Värmlandsnäs tillhör de fornlämningsstättaste områdena i Värmland.

I det historiska perspektivet har grannsocknarna Millesvik och Eskilsäter samt Väner utgjort en betydelsefull kontaktzon söderut med Kållandsö och landskapen där bortom. Under medeltiden gick här en pilgrimsled mellan landets södra delar och Norge med Nidaros (Trondheim) i norr. Lurö i Väner är en historiskt gåtfull plats med klostertradition. Under senare tid har där påträffats rester av en tidigare okänd romansk stenkyrka med absid. Konstruktionen med absid och ett myntfynd pekar mot 1100-talet som trolig anläggningstid.

Det gamla sockencentret vid Millesviks kyrka utgörs av klockargård och en före detta skola. Själva kyrkplatsen rymmer kyrka, klockstapel och en gammal likbod. På kort avstånd väster om kyrkan är ett gravfält från järnåldern beläget.

I denna åldriga bygd uppfördes under tidig medeltid den första kyrkan. Om den var en träkyrka är okänt, men stenkyrkan på nuvarande plats antas ha sitt ursprung i perioden 1100-talet fram till början av 1200-talet. I äldre nedteckningar förekommer uppgifter om 1100-talet som anläggningstid.

I samband med en visitation i Millesviks kyrka den 25 augusti 1810 noterades att kyrkan stod på egen grund inom hemmanet Klockaregården. Den var uppförd under den katolska tiden och därefter två gånger tillbyggd, men om tidpunkt eller omfattning lämnades inga besked.

Den västra delen av kyrkans nuvarande södra långhusmur är väsentligt kraftigare och mer ojämn än de övriga murarna. Detta parti med 1,3 meter tjock gråstensmur kan möjligen vara en rest av den allra äldsta stenkyrkan.

Medeltidskyrkans exakta utseende och historia finns det inga kunskaper om. Vid sekelskiftet 1700 förändrades mycket av den dåvarande kyrkan i samband med en ombyggnad. Det var då den nuvarande planformen med rektangulärt långhus och tresidig koravslutning i huvudsak blev till.

Kyrkvägar till historien

Syftet med projektet är att synliggöra kyrkohistoria och lokalhistoria genom info-material och textstudiecirklar, föredrag, bygdevandringar och rundtursupplägg samt att dokumentera eventuellt tidigare okänt material.

En viktig uppgift för projektet är att se närmare på muntliga traditioner och andra spår av historia. Förhoppningsvis leder det till kunskapsförnyelse och bidrar till ökat intresse för bygdens kulturarv. Denna folder lyfter fram intressanta frågeställningar och ämnen som kan studeras vidare.

Den som vill veta mer är välkommen att kontakta Millesviks församling.

Millesviks församling
Säfte pastorat
Box 97, 661 22 SÄFFLE
Tel 0533 - 69 13 00

E-post: seffle.pastorat@svenskakyrkan.se

Ortnamn och socken

I räkenskaper 1330 - 1334 förda av det påvliga sändebudet i Norden, Petrus Gervasii, omnämnes i skrift första gången Millesviks socken liksom grannsocknen Eskilsäter. Skrivformen var Midilsvik. 1347 skrevs Myldeswik, 1386 Mildiswik och 1458 Mylleswik. Namnet har med största sannolikhet avsett den nuvarande Kalvövik (kallad Millsviken ännu på 1700-talet) som förr i tiden sträckte sig från Väner fram mot kyrkplatsen. Innan Millesvik blev sockennamn kan namnet avsett bygden kring viken eller en gård vid kyrkan. Man har ansett namnets förled som oklar, men betydelsen "mellan" och "viken mitt på Näset" har även föreslagits.

Sankt Lars källa

Millesviks kyrka var helgad åt Sankt Lars (S:t Laurentius). Texten på den stora kyrkklockan från år 1500 nämner också Sankt Lars. Samma benämning har en förmodad offerkälla öster om landsvägen, ett stycke in på vägen som leder till prästgården. Källan är fornlämningsregistrerad: RAÅ Millesvik 168:1. Det berättas att en träskulptur, som förr fanns i kyrkan och föreställde Sankt Lars, placerades någon söndag under sommaren vid källan med ena armen utsträckt över vattnet. En mekanism i handen gjorde att när en slant lades där, vändes handen och slanten föll i källan. Erik Fernow och Iwan Schyman nämner Sankt Lars källa i sina böcker. Schyman antar att den källa Fernow omtalar är denna omnämnda vid prästgårdsvägen, ca 500 meter från kyrkan.

En annan, eventuellt förbisedd, tradition talar om en källa ca 150 meter sydost om kyrkan. Den källan svämmade över Klockaregårdens mark ibland och sattes därför igen bl a med hjälp av en stor kopparkittel. Skulle denna källa kunna vara en äldre, ursprunglig Sankt Lars källa?

Millesviks kyrka på karta från 1883 - 1895



Detalj av konceptblad till ekonomisk karta, uppmätt 1883-1895. Kyrkoherdebostället ligger sydost om kyrkan.



Klockstapel med medeltida storklocka

Av ett inventarium från 1739 framgår att det redan då fanns en klockstapel vid Millesviks kyrka. En stor klocka fanns då i klockstapeln och en mindre i kyrkan. Tornets nedre del fungerade som vapenhus. Tornbyggnaden revs 1790 av en murmästare Grundmark från Grums. Ett nytt vapenhus i timmer byggdes 1794.

I den nuvarande klockstapeln hänger Millesviks storklocka. Den är medeltida, från år 1500, och gjuten av okänd mästare. I utförandet finns dock drag som anses erinra om Västeråsjutaren Pedher Klockgjutares arbeten på 1520-talet. Storklockan är helgad åt Sankt Lars och bär texten: "sanctus . lavrencius . Ave . maria . benedictus . karoli . curatus . mD": Sankt Lars, hell Maria, Bengt Karlsson kyrkoherde, (gjuten år) 1500.

Den andra klockan i stapeln är Millesviks lillklocka, gjuten år 1754 i Örebro av Petreus.

Kyrkogården

Kyrkogårdens äldsta delar, belägna runt kyrkan, är troligen från 1200-talet. Den enda dokumenterade utvidgningen företogs 1957 västerut. En ligusterhäck skiljer den äldre och den nyare delen. Begravningsplatsen ligger på relativt plan mark söder och norr om kyrkan, med svag sluttning mot öster. Kyrkogården har en i det närmaste kvadratisk form. Omgivningen utanför kyrkogårdsmuren består av väg, bebyggelse och gården.

En rad ekar kantar kyrkogården i öster. I övrigt växer här almar, askar och lindar, de senare planterades 1957. Norr om kyrkan är ett anspråklöst gravområde beläget utan gångar och planteringar. Här finns grusgravar med stenramar, några gravhällar och kyrkogårdens äldsta gravvård från 1600-talets mitt. Den största gravvården är rest över kyrkoherde Esaias Tegnér, verksam i församlingen på 1700-talet. Han var far till professorn, skalden och biskopen i Växjö Esaias Tegnér (1782-1846) som var född i komministerbostället Kyrkerud vid By, nära Säfte. En minnesten restes där 1847. När Esaias var två år blev fadern kyrkoherde i Millesvik och familjen flyttade till Millesviks prästgård. Fadern dog när Esaias var tio år och modern flyttade då med barnen till Ingrid i Eskilsäter.



Kyrkvägar till historien MILLESVIK

Millesviks socken omnämnes 1330 av påvligt sändebud



MILLESVIKS FÖRSAMLING
Säfte Pastorat



Kristnandets vägar: Edskogsleden, Glafs fjorden, Byälven och Vänerns stränder

Edskogsleden från Norge in i Sverige över värmlandsgränsen anses vara en av åtminstone ett par mycket gamla färdvägar i detta område mellan länderna. Tillsammans med Glafs fjorden och Byälven utgör sträckningen en central förbindelseled mellan Norge och Vänerna.

Vattenlederna var äldre tiders kulturvägar. Här har människorna färdats sedan tidernas morgon med hela sin föreställningsvärld, bland annat beträffande kulturen kring livet och döden.

Efter hand kom nya idéer, material och föremål in i landskapet. Åldrar och tider förändrades och bygder etablerades utefter den livgivande vattenvägen. Det kan påpekas att området ofta framträder som ett gränsland mellan kultur i norr och kultur i söder: gräns för hällkistor, fångstgropssystem, fynd av guldskatte och en zon för kontakter med samer (skridfinnar) som enligt nyare rön förekom så långt i söder som ner mot mitten av Värmland och Osloområdet.



Den 25 januari 1225 passerade norske kungen Hákon Hákonsson Ny kyrka med sin krigshär på flera tusen man. Från Kongsvinger följde man sjösystemens isar över Eda ner mot Arvika, Älgå och Glava.

Kulturspridningen följde människornas vägval på vatten och land. Samma väg kom också kristendomen. Kyrksöckerna uppträder från 1200-talet som pärlor på de trådar som kommunikationslederna utgör.



Tidiga kyrkor i Köla och Eda

I Köla och Eda finns traditioner om att kyrkorna byggts 1024 resp. 1054. På Edas kyrkogårdsmur anges dock år 1024 även för Eda. Dessa första kyrkbyggnader kan ha varit privatägda kyrkor.



Kila vid Byälven är en värmländsk kyrkplats som förmådas ha haft en äldre kyrka av stavkyrkotyp.

I Gillberga och på Värmlandsnäs finns flera stenkyrkor av en typ som förknippas med Västergötlands tidiga romanska kyrkor.

I Norge blev kristendomen antagen i beslut på Mostertinget år 1024. Samtidigt uppmanades till kyrkobyggnad. Det är märkligt att då byggs enligt traditionen kyrkor i Köla och Eda – som ett svar på uppmaningen vid Mostertinget.

Adam av Bremen skriver omkring år 1070 att nu är värmlänningarna kristnade. Det ska ha skett under ledning av biskopen Adalvard i Skara.



Delar av målning

I golvet, under en av bänkarna på Millesviks kyrkas läktare, finns en takbräda med målning av Hans Georg Schüffner. Målningen utfördes 1763 på det platta innertaket, men togs bort 1853 då man bytte till välvt tak. Fler delar av det gamla bemålade innertaket finns i kyrkan – se de två bilderna här nedan!



Rökelsekar

Ett numera försvunnet rökelsekar är omnämnt i äldre handlingar som rör Millesviks kyrka. Bland annat i en inventariellista från år 1739.

Rökelsekar är däremot bevarade från grannkyrkorna Eskilsäter och Botilsäter. (Botilsäters rökelsekar är numera i Värmlands museum, Karlstad.) I Värmland finns ytterligare några kyrkor som har rökelsekar.

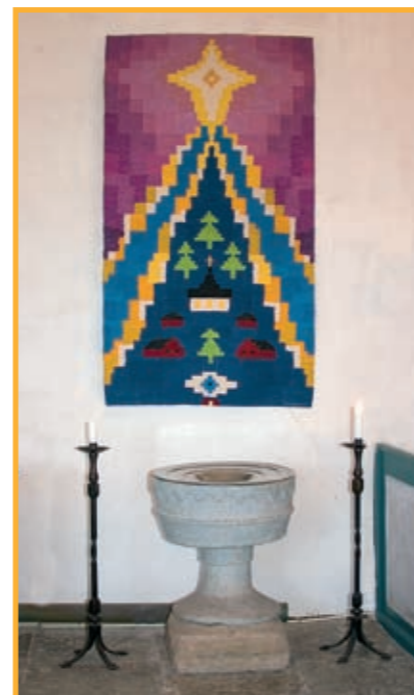


Millesviks kyrkas predikstol

Predikstolen är placerad på korets norra sida och dateras till omkring sekelskiftet 1700. Den är tillverkad ”af Crantz”. Vid mitten av 1800-talet målades predikstolen i vitt och guld. Baldakinen är troligen från samma tid som predikstolen och har en hängande, förgylld duva.

Epitafium

I kyrkan finns en minnestavla – epitafium – över överstelöjtnanten Simon G. von Kohten på Kårud (1662 - 1736).



Dopplats

En dopfunten från medeltiden står vid dopplatsen som är belägen på korets södra sida. Dopfunten är av täljsten och saknar urtappningshål, vilket kan betyda att den är tillverkad efter mitten av 1200-talet.

Stilmässigt förs dopfunten till Østfold-Markerna-skolan samt Dalslandsgruppen. Den har på cuppan spetsflikornament upptill, på mitten flätband och nedtill antydning till repstav. Täljstensfunten som består av två delar, cuppa och fot, står ovanpå en fot till en dopfunten av sandsten.

Sandstensfoten antyder att det i kyrkan kan ha funnits en sandstensfunten med ursprung i Västergötland. Millesvik ligger vid det västliga stråk av kyrkor som har sandstensfuntar bevarade: Millesvik, Botilsäter, Bro, Grums, Stavnäs, Glava och Eda.



Delar av äldre altaruppsats

Några delar som tillhört en äldre altaruppsats från 1600-talet uppsattes på 1930-talet i kyrkorummet. Krucifixet på bilden ovan används vid ett altare i sakristian.

På de två bilderna till höger syns fyra små träskulpturer. De föreställer evangelisterna där ett par av dem någon gång i tiden blivit förväxlade beträffande namn och respektive symbol. Även Maria och Johannes, som varit placerade på var sin sida av krucifixet, finns i behåll. Samtliga dessa träskulpturer är placerade på korväggen bakom altaret.

Även den liggande träskulpturen på foten nedan kommer från den gamla altaruppsatsen, som 1855 ersattes av den nuvarande altartavlan som målats av Gustaf Brusewitz.



Altartavla

1854-55 målade Gustaf Brusewitz den nuvarande altartavlan som syns på bilden här ovan. Motivet föreställer Kristus välsignande barnen. Den tidigare altaruppsatsen togs bort och altaret flyttades fram för att bereda plats för en öppning in till den sakristia av timmer som uppfördes 1854.

Altaret av trä har fyllningar klädda med röd sammet samt förgylld list och gråmålat ramverk.



Kyrksilver

Kyrkans nattvardssilver består av en förgylld kalk från år 1687, ”Ugglas kalk”. Patenen är från året därefter 1688. Vinkannen och oblatasken är av nysilver. I 1739 års inventarium omtalas även en oblatask i silver från 1688 som tyvärr blev stulen 1818.